

وزارت کشور
استاندارداری خراسان رضوی

دانشگاه فردوسی مشهد

مدیریت فرانهادی آب با هدف تعادل بخشی منابع آب استان خراسان رضوی در قالب "طرح همیاران آب"

تدوین سیاست‌ها و برنامه‌های راهبردی

طرح همیاران آب استان خراسان رضوی

چکیده:

توسعه‌ی پدید آمده در بخش‌های مختلف مسلماً یک شبه نبوده و نتیجه‌ی یک نگاه کلان، تفکر جمعی و اتفاق سراسری در کشور بوده است. با این حال با پدید آمدن بحران کمی و کیفی منابع آبی در دشت‌های کشور، انگشت اتهام، اول از همه به سوی بخش کشاورزی گرفته شده است و کشاورزان مقصران اصلی این بحران قلمداد می‌شوند. بر اساس این ادعا، پراوانه چاه داران مجاز کاهش و همان میزان کاهش به بخش شهر واگذار شده است. کاهش مصرف آب در بخش کشاورزی موجب بروز احساس ناخوشایندی برای کشاورزان است و این ذهنیت را بوجود آورده که به حقوق آن‌ها تجاوز شده است. این شرایط از یک طرف دیگر برداشت غیر قانونی از منابع آب و از طرف دیگر اضمحلال منابع را به دنبال داشته است.

اما واقعیت این است که بدلیل تخصیص بیشتر منابع آب به کشاورزی، سهم این بخش در کاهش منابع آب نیز بیشترین مقدار خواهد بود و هر برنامه و اقدامی که واقعیت کاهش برداشت واقعی در این بخش را لحاظ نکند به نتایج مناسبی منجر نخواهد شد. بررسی‌های انجام شده بر روی طرح آمایش خراسان رضوی (سال ۹۲)، نشان می‌دهد که تخصیص منابع آب به کشاورزی در استان خراسان در حدود ۸۶ درصد و سهم این بخش از اشتغال ۲۱ درصد و درصد از تولید ناخالص داخلی استان در این بخش نیز ۱۲٪ است.

این مهم در کلان شهر مشهد تشدید شده به نحوی که بخش کشاورزی سهم بسیار پایین تری از اشتغال و تولید ناخالص شهر را دارد.

لذا به نظر می‌رسد بخش عمده کاهش برداشت آب در استان خراسان رضوی باید توسط بخش کشاورزی به عنوان بخشی که بیشترین مصرف را داراست، محقق گردد، اما باید توجه داشت که سهم هزینه ناشی از این کاهش برداشت به تنهایی توسط بخش کشاورزی قابل تامین نبوده و باید بخش‌های دیگری تولیدی، خدماتی و محیط زیستی باید در تامین هزینه ناشی از این کاهش برداشت مشارکت کنند به نحوی که در نهایت منجر به کاهش برداشت آب توسط بخش کشاورزی شود. آب بایستی ابزاری لذا به نظر می‌رسد که کاهش برداشت آب در استان خراسان رضوی تنها با تمرکز بر بخش شرب و صنعت و کشاورزی میسر نبوده و باید بخش‌های بزرگی دیگری نیز در این مهم مدنظر قرار گیرد به نحوی که در نهایت منجر به کاهش برداشت آب توسط بخش کشاورزی شود. آب بایستی ابزاری برای توسعه جامعه و برقراری آرامش در نظر گرفته شود. آب مقوله‌ای فرابخشی است و می‌تواند گرایش‌های متعارض را ادغام کند و تسهیل‌کننده دستیابی به اجماع باشد. از این‌رو برای تلفیق تمامی ویژگی‌های فیزیکی، سیاسی و اقتصادی یک منطقه، فرایندی مبتنی بر همکاری در سطح منطقه ضروری است. مدیریت فرانهادی آب در طرح همیاران هم دقیقاً با تمرکز بر همین محتوا تولید و ارایه شده است. لازم بذکر است برای انجام برنامه عملیاتی مرتبط با کاهش برداشت آب و تغییر سهم اشتغال کشاورزی و کاهش سطح اراضی کشاورزی دو موضوع مهم باید مدنظر قرار گیرد:

۱- تامین منابع مالی مورد نیاز برای حذف چاههای غیرمجاز، حذف اضافه برداشت و خرید سهم پروانه های کشاورزی به تناسب زمان صدور پروانه ها (ماده ۷ قانون توزیع عادلانه آب ۱۳۶۱)؛ لازم بذکر است برای تامین منابع مذکور پیشنهادات زیر می تواند مدنظر قرارگیرد:

۱-۱- تاسیس صندوق تامین منابع مالی مدیریت آب استان زیر نظر شورای همیاران (استانداری) با هدف پرداخت سهم هریک از بخشهای مصرف آب در استان برای رسیدن به سطح ۷۵٪ برداشت آب تجدیدپذیر، چگونگی تاسیس و قوانین مالی مرتبط تهیه و تدوین خواهد شد،

الف) استفاده از منابع مالی صندوق ذخیره ارزی،

ب) سرمایه گذاری بخش خصوصی داخل و خارج کشور برای استفاده از ظرفیتهای معادن، صنعت، خدمات و ... (که صدور پروانه های آنها در اختیار نهادهای دولتی است)، منوط به پشتیبانی از (منابع مالی) صندوق مذکور در بند ۱-۱ خواهد بود.

۲- استفاده از مشارکت عمومی و گسترده مردم برای کاهش سطح خسارات زیست محیطی سکونت گاهی به ویژه با تعیین سطح عوارض زیست محیطی سکونت گاهها.

۳- تغییر رویکرد اشتغال و تولید استان با تغییر از سیاست محوری توسعه کمی (افقی) کشاورزی استان به توسعه عمودی (رشد بهره‌وری و ارتقاء کیفی) کشاورزی استان و نیز خدمت گیری شاغلین آزاده شده در دیگر فعالیتهای بخش کشاورزی و یا سایر بخشهای توسعه استان. برای انجام این مهم باید راهبرد مشخص و برنامه مناسب و متوازی تهیه و تدوین شده، که بعد ارایه خواهد شد.

مدیریت فرانهادی آب با هدف تعادل بخشی منابع آب در

قالب "طرح همیاران آب"

تدوین سیاست‌ها و برنامه‌های راهبردی

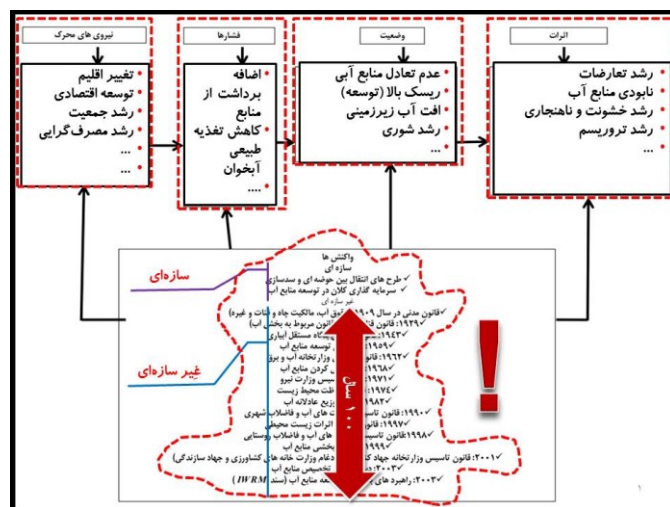
کلیات:

توسعه‌ی پدید آمده در بخش‌های مختلف مسلماً یک شبه نبوده و نتیجه‌ی یک نگاه کلان، تفکر جمعی و اتفاق سراسری در کشور بوده است. با این حال با پدید آمدن بحران کمی و کیفی منابع آبی در دشت‌های کشور، انگشت اتهام، اول از همه به سوی بخش کشاورزی گرفته شده است و کشاورزان مقصران اصلی این بحران قلمداد می‌شوند. بر اساس این ادعا، پروانه چاه داران مجاز کاهش و همان میزان کاهش به بخش شهر واگذار شده است. کاهش مصرف آب در بخش کشاورزی موجب بروز احساس ناخوشایندی برای کشاورزان است و این ذهنیت را بوجود آورده که به حقوق آن‌ها تجاوز شده است. این شرایط از یک طرف دیگر برداشت غیر قانونی از منابع آب و از طرف دیگر اضمحلال منابع را به دنبال داشته است.

در این باره علل عدم موفقیت طرح‌ها را می‌توان به صورت موارد زیر بررسی نمود: الف) عدم توجه به پویایی محیط: در گذشته تنها حجم و دبی منبع تامین آب مورد توجه قرار بوده و کیفیت آب، اکوسیستم طبیعی و ابعاد انسانی کمتر مورد توجه بوده و نیز تا حدود زیادی مورد غفلت شده است. عدم توجه به این نکته که بازخورد محیط‌های اجتماعی در محیط‌های طبیعی نمود می‌یابد، در مدیریت آب تاثیر بسزائی دارد. لذا عدم یکپارچه‌نگری محیط انسانی و طبیعی، عواقب نامشخصی را برای بخش طبیعی رقم زده است. ب) خطای سیاست گذاری: قوانین و ضوابط در زمان تدوین و اجرا دارای خطا هستند. به عنوان مثال قانون توزیع عادلانه آب در سال ۱۳۶۱ تصویب شده است. در این قانون آمده است که آب بصورت حجمی باید تحویل گردد؛ در حالیکه ابزار و وسایل حجم سنجی آب تا کنون وجود نداشته است. به طوری که بعد از ۳۰ سال از وضع قانون تازه ابزار حجم سنجی نصب شده است و در طی این ۳۰ سال متأسفانه تخلف وجود داشته است. ج) خطای مدیریتی: خطای مدیریتی جزء جدایی ناپذیر از فرآیند مدیریت است. به عنوان مثال در مدیریت آب به مشارکت و مالکیت‌های مردمی توجه نشده است. مشارکت واقعی زمانی رخ می‌دهد که از مرحله طراحی تا اجرا و بهره برداری و نگهداری طرح‌ها بوسیله مردم انجام شده باشد. در حالی که طی ۵۰ سال گذشته برای مدیریت آب بخش دولتی به جای حاکمیت در مالکیت‌های آب دخالت کرده است. به طوریکه به دلیل اشتباه مدیریتی، نهادهای ریشه‌دار مردمی در مدیریت آب از بین رفته است.

از آنجایی که پایداری تابع عوامل مختلف اقتصادی/ اکولوژیکی/ اجتماعی است، لذا در ارزیابی برنامه‌های توسعه بررسی اثرات متقابل عوامل فوق لازم و ضروری است. آسیب‌شناسی گذشته نشان خواهد داد، کم توجهی به ریشه مسائل (پیشرانها) موجب اخذ

تصمیمات ناقص و متعاقباً عدم توفیق برنامه‌های گذشته بوده است. به طوری که با بیش از صد سال سابقه قانون‌گذاری در حوزه-های اصلی تصمیم‌گیری (من‌الجمله حوزه آب)، متاسفانه نه تنها مشکلات آب رفع نشده بلکه تشدید نیز گردیده است (شکل ۱).

شکل ۱- ریشه یابی عدم توفیق برنامه‌ها در صد سال گذشته (چارچوب DPSIR با اقتباس از سخنرای دکتر مختار هاشمی)

برکسی پوشیده نیست که تمام خلاءهایی که تاکنون مطرح گردید، «تغییر و تحول در نگرش به مدیریت آب» و «اصلاح حکمرانی آب» را بدون هیچگونه تردیدی ضروری‌تر از هر زمانی می‌نماید. اکنون نه زمانی برای سعی و خطا مانده است و نه منابعی برای این قمار ناعادلانه. آنچه را پیش‌رو دارید، کوششی است در جهت متحول نمودن دیدگاه و نگرش دست‌اندرکاران برنامه‌ریزی در سطوح منطقه‌ای و در استان‌های کشور در چارچوب تحولاتی که هرگز به آنها توجه نمی‌شود (موارد بالا). تا بدین وسیله «برنامه‌فرانهادی استان با محوریت آب» براساس دیدگاه‌های علمی جدید، با رویکرد همه‌سونگر، تاکید بر جنبه‌های توسعه پایدار استان خراسان و استانهای شرق کشور تدوین گردد. اعتقاد راسخ بر این است که بدون چنین رویکردی نمی‌توان ضمن، پاسخگویی به مسائل و نیازهای توسعه متوازن استان خراسان رضوی و استان‌های شرقی کشور، موجبات پیشرفت و ارتقاء جایگاه کشور را در شرایط بحران آب که محل تعارض است، فراهم نمود. امید است با همکاری مسئولین و متخصصین استان و در تعامل مداوم با پیشرفت‌های علمی، چارچوب‌های نظری و تجربه‌های عملی، در تصحیح مستمر روش‌ها و راه‌کارهای پیشنهادی به‌منظور دستیابی به توسعه پایدار، یکپارچه و همه سویه، یاور یکدیگر باشیم.

هدف از تهیه «برنامه‌فرانهادی استان با محوریت آب» دستیابی به سندی است که سازمان فضایی منسجم، اثربخش، مبتنی بر احصاء و بکارگیری روش‌های اجرایی را برای دستیابی به توسعه پایدار با محوریت آب را در چارچوب توسعه ملی به شرح زیر ارائه نماید:

- ۱- ملاحظات امنیتی و دفاعی استان و شرق کشور؛
- ۲- کارآیی و بازدهی اقتصادی حوزه آب در استان؛
- ۳- وحدت و یکپارچگی سرزمین،
- ۴- گسترش عدالت اجتماعی و تعادل‌های منطقه‌ای بر مبنی تخصیص آب در استان و شرق کشور؛
- ۵- حفاظت محیط‌زیست و احیای منابع طبیعی؛
- ۶- تسهیل و تنظیم روابط سیاسی با کشورهای حوزه شرق؛ و
- ۷- رفع محرومیت‌ها، به خصوص در مناطق شرقی کشور به ویژه استان خراسان رضوی.

الزامات و زیر ساخت‌های مورد نیاز:

در حقیقت اهداف عمده طرح «مدیریت فرانهادی آب» استفاده از ظرفیت‌های نخبگان علمی و اجرایی و متخصصین حوزه‌های فرهنگ، جامعه، اقتصاد، دیپلماسی و مدیریت آب، همه‌ی آن نگرش و ساختاری است که در این طرح دنبال می‌گردد. این رهیافت، مسیری است برای عبور از «وضع موجود» و رسیدن به «وضع مطلوب»؛ جهت رسیدن به وضع مطلوب اهداف و چشم انداز در سه باز کوتاه، میان و بلند مدت از مسیرهای قانونی، سازه‌ای، اجتماعی و مدیریتی منطبق بر شکل زیر تبعیت می‌کنند (شکل ۲).

شکل ۲- نقشه راه از وضع موجود به وضع مطلوب در مدیریت پایدار استان خراسان رضوی

محورها و الزامات مورد نیاز این طرح کلان به شرح زیر هستند:

- قانونگذاری، اصلاح اسناد بالادستی (ضمانت اجرایی)؛
- ایجاد نهاد مسئول (بین سازمانی) با عضویت مقامات کلیدی استان‌های هدف؛
- تعیین اعتبار و تامین آن (اختصاص ردیف بودجه)؛
- ظرفیت‌سازی مدیریتی/اجرایی در سطح کلان مدیریتی؛ و
- ...

باور بر این است که در صورت رعایت هم‌افزایی همگانی، خروجی این طرح مبدل به سندهای چشم‌انداز توسعه پایدار استان گردد که از دل مدیریت فرانهادی آب حاصل شده و حضور دستگاه‌های بالادستی و با وضع/اصلاح قوانین بر اساس ظرفیت‌های قانون‌گذاری کشور، متضمن عملیاتی شدن آن می‌باشد. این رهیافت می‌تواند متممی بر برنامه‌های توسعه کشور محسوب گردد. لازم به ذکر است طرح‌های کلانی کشوری منافاتی با طرح مزبور نداشته و لزوماً این طرح با هدف مدیریت و یکپارچگی کلان بخش‌های توسعه‌ای در استان ایجاد می‌شود. برخی از این طرح‌های کلان به شرح زیر هستند:

- شبکه ملی آب (که انتقال آب از دریای عمان می‌تواند در این قالب مورد بررسی و ارزیابی قرار گیرد)
- طرح توسعه صنایع و معادن استان به ویژه صنایع و معادن سنگان خواف و منطقه آزاد تجاری سرخس،
- طرح توسعه گردشگری و زیارتی مناطق مستعد استان؛ و

• ...

انتظار می‌رود سیاست‌گذاران، تصمیم‌گیران، برنامه‌ریزان، متفکران و کلیه دست‌اندرکاران توسعه استان‌ها در تعامل سازنده با یکدیگر، بتوانند در چارچوب توسعه منطقه ای و ملی و به صورت یک برنامه کلان، را در قالب یک «برنامه فرآینادی با محوریت آب» متناسب با شرایط و ظرفیت‌های توسعه استان عملیاتی و اجرا نمایند.

توجه: برای تحلیل شرایط و وضعیت و ساختار استان با توجه به محدودیت زمانی برای تهیه گزارش و نیز با عنایت به اینکه مطالعات مذکور در طرح آمایش استان خراسان رضوی انجام شده است لذا بدون هیچ گونه تغییری اطلاعات زیر از خلاصه گزارش آمایش استان به اینجا منتقل شده است:

بخش اول: تحلیل وضعیت و ساختار استان در وضع موجود

۱-۱- جایگاه استان خراسان رضوی در سطح ملی و فراملی

- موقعیت مذهبی استان و شهر مشهد (بارگاه امام رضا علیه السلام)
- موقعیت استراتژیکی و ژئوپلیتیکی (همجواری با آسیای مرکزی، افغانستان، گذرگاه پیوند کشورهای شمال شرقی ایران به دریای عمان و خلیج فارس و ...)
- موقعیت ارتباطی (کریدور شمال-جنوب و شرق - غرب و پتانسیل ترانزیتی)
- موقعیت تاریخی-فرهنگی (خراسان بزرگ)

۲-۱- ویژگی های طبیعی استان

- ۴۹/۲ درصد وسعت استان مناطق کوهستانی و ۵۰/۸ درصد به صورت دشت
- ۳۳۱۶ متر اختلاف ارتفاع بلندترین و پست ترین نقطه استان (بلندترین نقطه استان قله بینالود با ۳۶۱۵ متر و پست‌ترین نقطه در دشت سرخس با ارتفاع ۲۹۹ متر از سطح دریا)
- غلبه اقلیم خشک و سرد بیابانی با تابستان‌های گرم و زمستان‌های سرد
- میانگین درجه حرارت استان، ۱۵/۴ درجه سانتیگراد
- میانگین بارندگی استان، ۲۱۰ میلیمتر
- تغییر نوع بارش‌ها و کاهش روزهای برفی
- ضریب تغییرات بالای بارش
- ۳ تا ۵ سال دوره بازگشت خشکسالی‌های شدید و ۱۰ تا ۱۶ سال دوره بازگشت خشکسالی‌های بسیار شدید در استان
- ۲۴ میلیارد مترمکعب، متوسط حجم نزولات جوی سالانه (۱۹ میلیارد مترمکعب تبخیر و تفرق واقعی)
- ۴/۸ میلیارد مترمکعب متوسط آب تجدید شونده واقعی استان (۳/۳ میلیارد مترمکعب آب تجدیدشونده زیرزمینی و ۱/۵ میلیارد مترمکعب تجدیدشونده سطحی)

- مصرف ۲۸/۶ درصد از آب‌های غیرتجدیدشونده آبخوان‌های استان
- عدم پرشدن سدهای استان به میزان حجم تنظیمی در ۸۰ درصد سال‌ها
- عدم تناسب الگوی کشت با اقلیم و منابع آبی استان
- تنوع ویژگی‌های زمین شناسی و معدنی
- عدم تعادل دام و مرتع در راستای حفظ پوشش گیاهی و حفاظت از منابع طبیعی – محیط زیست استان

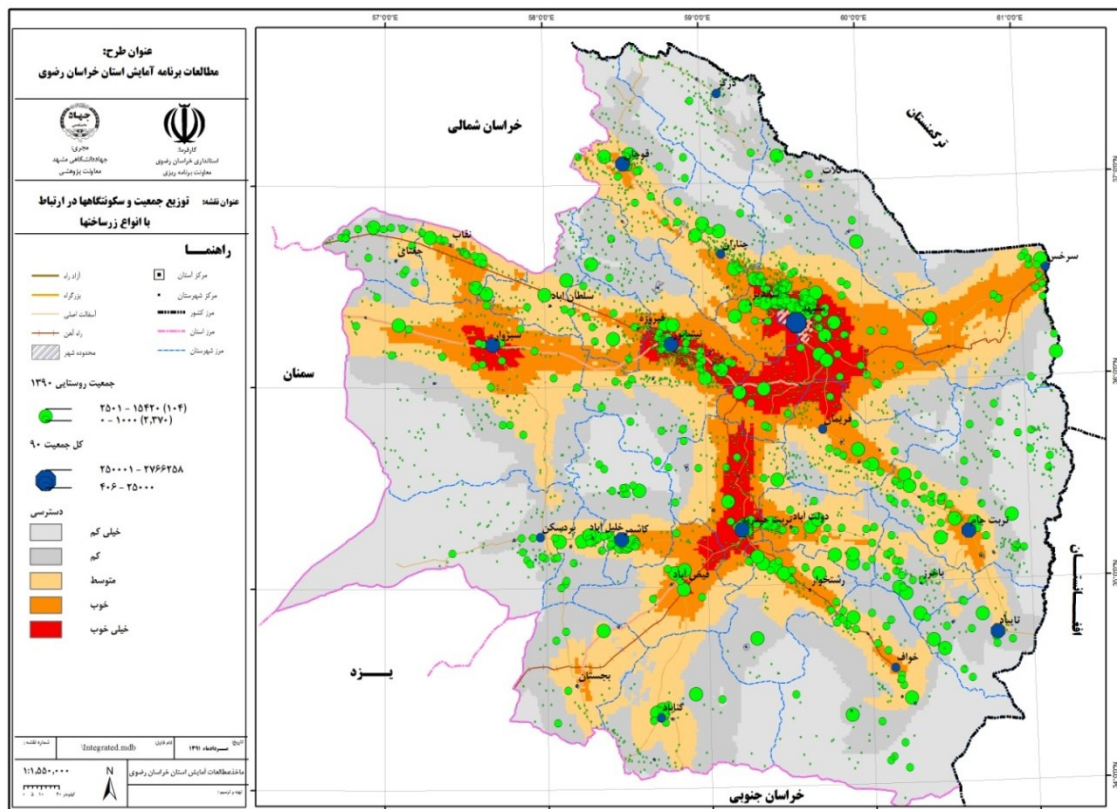
۳-۱- ویژگی‌های جمعیتی

- افزایش تراکم نسبی جمعیت از ۴۴ به ۵۰ نفر در کیلومتر مربع طی دوره زمانی ۹۰-۱۳۸۵
- ۷۱,۹ درصد جمعیت استان؛ شهری، ۲۸ درصد جمعیت، روستایی و ۰,۱ درصد غیرساکن
- رتبه دوم جمعیتی استان خراسان رضوی و شهر مشهد (۲۷۶۶۲۵۸ نفر) پس از استان و شهر تهران در کشور
- شهرستان مشهد با ۳۰۶۹۹۴۱ نفر، پر جمعیت‌ترین شهرستان استان، (۵۱/۲ درصد جمعیت استان)

جدول (۱): جایگاه استان خراسان رضوی در کشور از نظر شاخص‌های جمعیت، مساحت و تراکم سال ۱۳۹۰

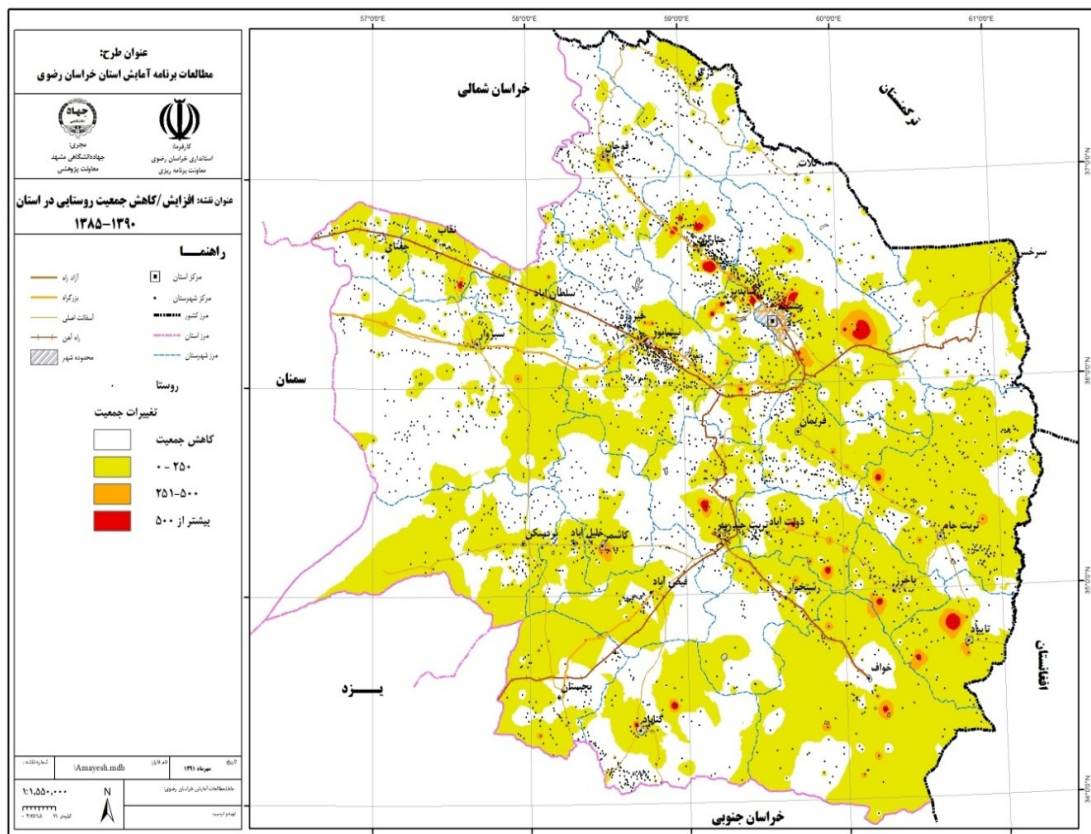
کشور	مساحت (کیلومتر مربع)	جمعیت (نفر)	سهم جمعیتی (درصد)	سهم مساحتی (درصد)	تراکم (نفر در کیلومتر مربع)
کشور	1648195	76799887	100	100	46
استان خراسان رضوی	۱۱۶۵۰۰	5994402	8	7	51

- سکونت ۴۶ درصد کل جمعیت و ۶۴,۲ درصد جمعیت شهری استان در شهر مشهد
- رتبه هشتم نرخ ولادت و نهم نرخ متوفات کشور
- مهاجری استان خراسان رضوی، شهرستان و شهر مشهد
- افزایش جمعیت شهری و کاهش جمعیت روستایی استان طی سالهای ۱۳۵۵ تا ۱۳۹۰
- افزایش درصد شهرنشینی جمعیت استان از ۴۳ درصد در سال ۱۳۵۵ به ۷۲ درصد در سال ۱۳۹۰
- افزایش تعداد شهرهای استان به بیش از دو برابر (از ۲۹ نقطه به ۷۲ نقطه شهری) طی ۱۳۵۵ تا ۱۳۹۰
- افزایش پدیده نخست شهری در استان نسبت به کشور (طی سالهای ۱۳۵۵ تا ۱۳۹۰ این شاخص در کشور، از ۶/۷۸ به ۲/۹۸، و در استان از ۹/۵۹ به ۱۱/۶ رسیده است)
- ساختار تک مرکزی استان و تمرکز رشد در تعدادی نقاط متمرکز به صورت محوری (خطی)
- تعداد نقاط روستایی استان بالغ بر ۳۵۷۱ نقطه در سال ۱۳۹۰
- ورود ۳۲ روستا به داخل محدوده شهری طی سالهای ۹۰-۱۳۸۵، و ارتقاء ۶ نقطه روستایی به نقطه شهری
- بهره‌مندی متوسط تا ضعیف اغلب روستاهای استان از امکانات و خدمات گوناگون

نقشه (۲): توزیع جمعیت و سکونتگاهها در ارتباط با انواع زیر ساختها

- فعالیت حدود ۵۵/۶۴ درصد شاغلان استان در فعالیتهای با منشأ روستایی و ۴۲/۷۵ درصد در فعالیتهای با منشأ شهری
- روستاهای کوچک (جمعیت کمتر از ۵۰۰ نفر جمعیت) الگوی غالب روستایی استان (۵۴,۸ درصد روستاها)
- ۳۲ درصد جمعیت روستایی استان ساکن روستاهای بالای ۲۰۰۰ نفر
- خالی از سکنه شدن ۱۰۸ روستای استان طی سالهای ۹۰-۱۳۸۵
- توزیع بیشترین تعداد روستاهای استان در نیمه شمالی و شرقی آن
- تمرکز ۴۰,۱ درصد از جمعیت روستایی استان در چهار شهرستان مشهد، نیشابور، تربت جام و قوچان
- افزایش جمعیت روستاهای واقع در فاصله کمتر از ۵ کیلومتری نقاط شهری استان طی دوره ۱۳۷۵ تا ۱۳۸۵ و روند تحلیل و اقدام آنها در شهرها دوره زمانی ۱۳۸۵-۱۳۹۰
- تمرکز مناطق عمده روستاهای دارای الگوی استقرار کانونی، در اطراف نقاط شهری بویژه نقاط شهری مشهد، نیشابور، تربت حیدریه، چناران، و با شدت کمتر در اطراف شهرهای قوچان، کاشمر و خلیل آباد
- تمرکز الگوی استقرار خطی روستاها در ارتباط با مسیرهای ارتباطی مهم و همچنین عامل آبراه ها ، در شمال شهرستان سبزوار، محورهای مشهد-چناران، چناران-قوچان، مسیرهای منتهی به شهر مشهد و نیشابور، مرزهای شرقی استان، تربت جام-فریمان، تایباد-تربت حیدریه

۱-۴- ویژگی‌های اقتصادی استان

- نرخ اشتغال بالاتر استان (۹۰,۹ درصد) در مقایسه با کشور (۸۷/۲۵ درصد) در سال ۱۳۹۰
- نرخ بیکاری پائین تر استان (۹,۱ درصد) در مقایسه با کشور (۱۱,۱ درصد) در سال ۱۳۹۰
- نرخ مشارکت پایین تر استان (۳۶,۵ درصد) در مقایسه با کشور (۳۷ درصد) در سال ۱۳۹۰
- با وجود سهم حدود ۸ درصدی جمعیت استان نسبت به کشور، تولید ناخالص داخلی آن در حدود ۵/۳۳ درصد کشور می باشد که بیانگر ضعف در استفاده از بکارگیری از فرصتهای تولیدی استان می باشد.

- سهم اشتغال

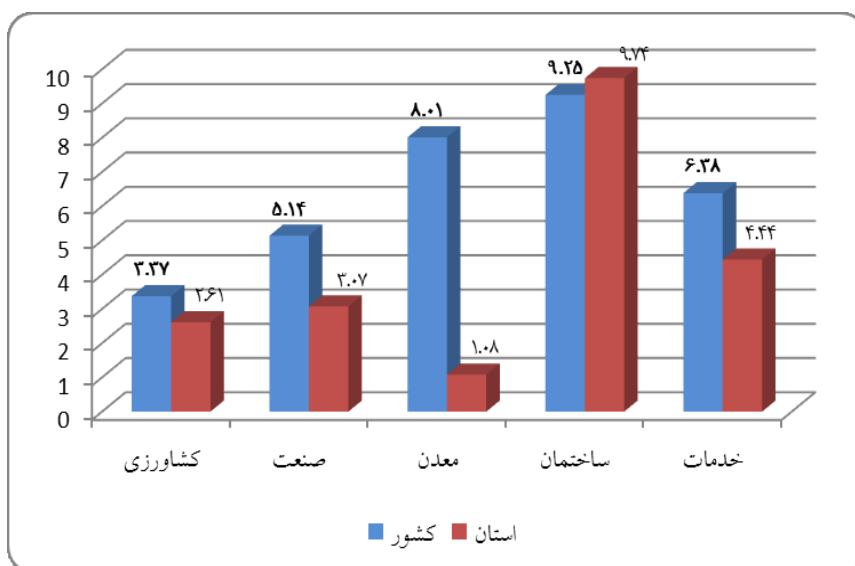
- رشد کم سهم بخش صنعت و معدن، کاهش سهم بخش کشاورزی و افزایش سهم بخش خدمات از اشتغال طی دوره (۱۳۶۵-۱۳۹۰)
- سهم اشتغال بخش کشاورزی ۲۰,۵۲ درصد، صنایع و معادن ۱۵,۳۷ درصد و خدمات ۵۸,۵۵ درصد و سایر ۵/۵۵ در سال ۱۳۹۰

تولید ناخالص داخلی

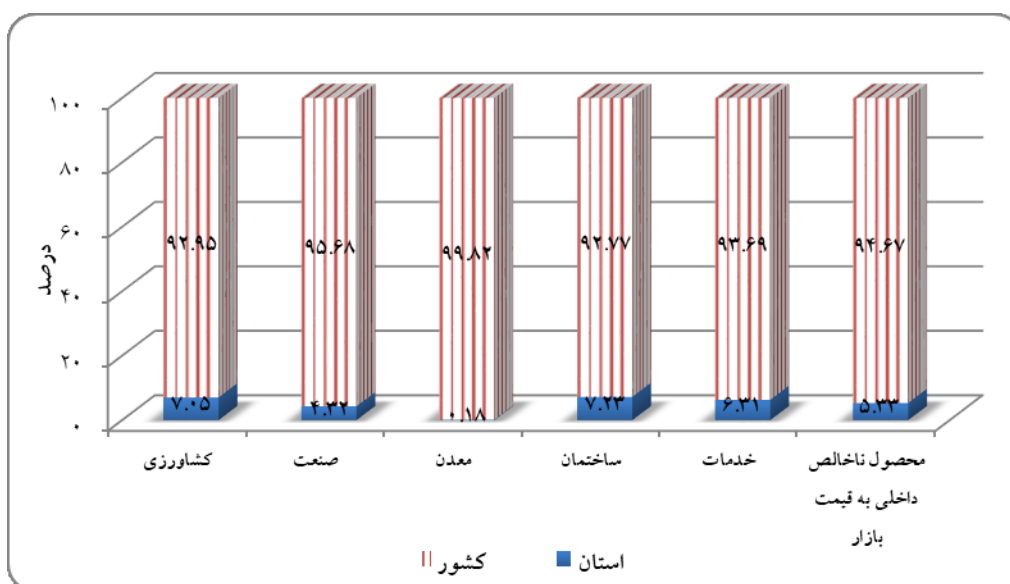
- سهم ۵/۳۳ درصدی استان (۱۳۸۰-۸۹) از کل تولید ناخالص داخلی کشور
- پایین بودن نرخ رشد محصول ناخالص داخلی استان سالانه ۴/۱۴ درصد در مقابل نرخ ۶/۲۳ درصدی در کشور طی دوره

۱۳۸۰-۸۹

- اختصاص ۶۴/۰۹ درصد سهم ارزش افزوده استان به بخش خدمات در مقابل سهم ۴۸/۸۹ درصد در کل کشور

نمودار (۱): میانگین نرخ رشد ارزش افزوده واقعی بخش‌های اقتصادی استان خراسان رضوی و کشور ۱۳۸۰-۸۹

نمودار (۲): متوسط سهم ارزش افزوده بخش‌های عمده اقتصادی استان نسبت به کشور طی دوره ۱۳۸۰-۸۹

فعالیت‌های اقتصادی به تفکیک زیربخش‌ها

- در بخش صنعت

- علی‌رغم وجود ظرفیت‌های بالای صنعتی، در تقسیم کار ملی، استان خراسان رضوی در هیچ یک از رشته فعالیت‌های صنعتی به عنوان قطب اصلی در کشور محسوب نمی‌شود.
- استقرار بیشترین تعداد واحدهای صنعتی در حریم ۱۵ و ۳۰ کیلومتری شهرهای استان
- تنها ۰/۲ درصد صنایع دولتی هستند که در گروه‌های ساخت فلزات اساسی، ماشین‌آلات و دستگاه‌های برقی، استخراج کانی‌های فلزی، وسایل نقلیه موتوری، محصولات کانی غیرفلزی، ساخت مواد و محصولات شیمیایی، محصولات غذایی و آشامیدنی‌ها قرار دارند.
- ۹۷ درصد از صنایع استان خراسان رضوی متعلق به بخش خصوصی است. که بیشترین تراکم را در شهرستان مشهد و بعد از آن به ترتیب در نیشابور، سبزوار، فریمان، چناران و تربت حیدریه دارد.
- از نظر توزیع مکانی واحدهای صنعتی علی‌رغم توجه مسئولان به تمرکززدایی از کلانشهر مشهد ولی بازهم ۲۰۳۷ واحد صنعتی در سال ۱۳۹۱ (۴۸ درصد) در مشهد قرار دارند.
- مهمترین دلیل تمرکز صنایع در شهرستان مشهد، وجود زیرساخت‌های مورد نیاز صنایع و نیروی انسانی بعنوان نیروی کار و بازار فروش می‌باشد.
- از میان ۱۷۳۷۶۱ نفر شاغل در بخش صنعت ۷ درصد (۱۳۲۰۶ نفر) متخصص می‌باشند. بیشترین تراکم نیروی متخصص در شهرستان مشهد، نیشابور، چناران و تربت حیدریه می‌باشد.
- صنایع محصولات غذایی و آشامیدنی‌ها و فلزات اساسی از جمله صنایع محرک رشد در استان می‌باشند.

- در بخش معدن

- عمده صنایع فرآوری و بهره‌برداری مواد معدنی استان شامل کارخانه‌های فرآوری‌کننده سنگ‌های تزئینی، خاک‌های صنعتی، کارخانجات سیمان، طلا، کرومیت (فروکروم سبزوار)، کائولن (کائولن‌شویی خراسان در تربت حیدریه)، کاشی و سرامیک‌ها، سنگ گچ، گچ خاکی، آهک، بنتونیت (ایران کمیرال) است.
- در سال ۱۳۹۱ تعداد ۵۸۳ معدن فعال در سطح استان وجود داشته است. بیشترین تراکم معادن در شهرستان مشهد، نیشابور، خواف و گناباد می‌باشد. سه شهر مشهد (۲۰ درصد)، سبزوار (۱۲ درصد) و خواف (۷ درصد) دارای بیشترین تراکم معدنی هستند.
- مشهد در زمینه کانی‌های غیرفلزی ساختمانی، سبزوار در زمینه کانی‌های غیرفلزی ساختمانی و فلزی همچنین خواف در زمینه کانی‌های فلزی (بیشترین معادن سنگ آهن پلاسور) محدوده‌های معدنی اصلی استان را تشکیل می‌دهند.
- معادن استان برای ۷۱۵۵ نفر شغل ایجاد کرده‌اند. ۹۴ درصد از معادن استان در حریم ۱۰ کیلومتری روستاها قرار دارند که ۵۱/۲۱ درصد (۹۰۵۲۹۳ نفر) جمعیت روستایی استان را از نظر آلودگی‌های زیست محیطی ناشی از فعالیت‌های معدنی تحت تأثیر قرار می‌دهند.

- کانسارهای مهم بهره برداری نشده استان خراسان رضوی عبارتند: از سنگ آهن، کائولن، کرومیت و گرانیت که بیشترین آنها در سبزوار و گناباد پراکنده اند. مهم ترین علت عدم بهره برداری از این معادن را می توان عامل اقتصادی و رکود بازار مسکن، کاهش و نزول درجات کانی، کمبود سرمایه و نیروی کار ماهر، تورم، هزینه های بالا در استخراج های عمیق، سطح بالای هزینه مورد لزوم برای توسعه اولیه معادن جدید بیان نمود.
- از نظر سطح دسترسی معادن به زیرساخت ها، تنها ۱۹ معدن فعال اطراف شهرستان مشهد به کلیه زیرساخت ها دسترسی مناسبی دارند.

- در بخش کشاورزی

- در سال زراعی ۹۰-۱۳۸۹، استان، بیش از ۱/۰۶ میلیون هکتار سطح زیرکشت انواع محصولات زراعی و باغی و بیش از ۱۳/۷ میلیون واحد دامی با تولید بیش از ۷/۷ میلیون تن انواع محصولات زراعی، باغی و دامی را داشته است.
- سهم بخش کشاورزی استان خراسان رضوی در ارزش افزوده بخش کشاورزی کشور در سال ۱۳۸۹، ۷/۱۱ درصد و سهم ارزش افزوده بخش از تولید ناخالص داخلی استان ۱۱/۸۹ درصد بود. بخش کشاورزی بعد از بخش خدمات بیشترین نقش را در اشتغال استان داشته و بیش از نیمی از جمعیت روستایی استان اشتغال و منبع تامین درآمدشان بخش کشاورزی می باشد.
- نرخ رشد اشتغال در بخش کشاورزی طی دوره ۱۳۷۵-۱۳۹۰، ۶/۵۲ درصد بوده است.
- سهم استان خراسان در ارزش افزوده کل بخش کشاورزی کشور با روندی صعودی از میزان ۷ درصد در سال ۱۳۸۳ به ۷/۱۱ در سال ۱۳۸۹ رسیده است .
- ارزش افزوده بخش آبی پروری روند افزایشی داشته است. در سال ۱۳۹۰ میزان تولید آبیان استان ۴۰۷۲ تن بوده که نسبت به سال قبل ، ۱۷/۲۴ درصد رشد داشته است.
- گندم و جو آبی به تنهایی بیش از ۶۰ درصد از سطح زیرکشت زراعی آبی استان را به خود اختصاص داده اند.

- در بخش خدمات

- بخش خدمات در سال ۱۳۹۰ با ۵۸/۵۵ درصد سهم در اشتغال، مهمترین بخش اقتصادی استان از نظر اشتغالزایی بوده است. البته سهم شاغلین بخش خدمات در نیروی کار فعال، در شهرستان های مختلف استان تفاوت های چشمگیری با یکدیگر دارند و میانگین سهم استان، از بخش خدمات شهرستان مشهد تأثیر چشمگیری پذیرفته است.
- سهم قابل توجه شهرستان مشهد از اشتغال بخش خدمات استان به دلیل سهم بیش از ۵۰ درصدی شهرستان مشهد از کل جمعیت استان و همچنین موقعیت مذهبی-گردشگری این شهرستان است.
- استان خراسان رضوی با سهمی در حدود ۸ درصد جمعیت کشور، به همین نسبت در کل شاغلان بخش خدمات کشور (۸ درصد)، سهم دارد. در بین شهرستان های استان، مشهد با ۵۹/۵ درصد سهم، بیشترین شاغلین بخش خدمات استان را به خود اختصاص داده است. در حالی که شهرستان مشهد، در حدود ۵۱/۲ درصد جمعیت استان را دارد.
- شهرستان مشهد بیش از ۷۸ درصد فعالیت هتل و رستوران داری استان را به خود اختصاص داده است.

- پس از مشهد، شهرستان‌های نیشابور، سبزوار و تربت حیدریه، سهم بیشتری در انواع فعالیت‌های خدماتی استان نسبت به سایر شهرستان‌ها دارند

- رشته فعالیت‌های عمده‌فروشی، خرده‌فروشی و تعمیرات، حمل و نقل و انبارداری بیشترین سهم را در فعالیت‌های خدماتی استان و بیشتر شهرستان‌ها دارند. نکته قابل توجه آنکه، فعالیت هتل و رستوران‌داری، پس از واسطه‌گری مالی، کمترین سهم را در مجموع در میان فعالیت‌های خدماتی دارد. حتی در شهرستان مشهد نیز هتل و رستوران‌داری، نسبت به سایر فعالیت‌های خدماتی، کمترین تعداد افراد شاغل را در خود جای داده است.

- با توجه به سهم بسیار ناچیز هتل و رستوران‌داری از کل فعالیت‌های خدماتی، به نظر می‌رسد از فرصت‌های موجود برای اشتغال و کسب درآمد در این رشته‌فعالیت با توجه به موقعیت ویژه استان خراسان رضوی، به‌خوبی استفاده نشده است. همچنین سهم کوچک فعالیت‌های بهداشتی و درمانی در کل فعالیت‌های خدماتی، نشان‌دهنده کم توجهی به این نیاز اساسی جمعیت ساکن و مسافر در این استان است.

- ارزش افزوده فعالیت‌های خدماتی در دوره مذکور نشان می‌دهد که عملکرد اقتصادی بخش خدمات در استان خراسان رضوی بهبود یافته است. بررسی بهره‌وری نیروی کار در بخش خدمات در دوره ۸۵-۱۳۷۹ نشان می‌دهد که بهره‌وری نیروی کار خدماتی استان کمتر از ۸۲ درصد بهره‌وری نیروی کار خدماتی کشور است. در میان تخصص‌های مختلف خدماتی، رشته‌فعالیت‌های آموزش و امور عمومی و تأمین اجتماعی، کمترین بهره‌وری نیروی کار را در استان دارند. با توجه به سهم زیاد آموزش در اشتغال نیروی کار بخش خدمات، بهره‌وری پایین این نیروی کار، نقش مهمی در کاهش بهره‌وری، ارزش افزوده و تولید کل بخش دارد.

- تأمین نیاز چندین میلیون بازدیدکننده از این استان در هر سال، نقش مهمی در افزایش بهره‌وری نیروی کار، ارزش افزوده و تولیدات خدماتی این استان داشته است. هر چند شاخص تخصیص‌شدن، سطح متوسطی از تخصیصی شدن را در رشته‌فعالیت‌های خدماتی در استان نشان می‌دهد.

نمودار (۳): سهم فعالیتهای مختلف صنعتی، معدنی و خدماتی استان در کشور (درصد) - ۱۳۸۹ و ۱۳۹۰

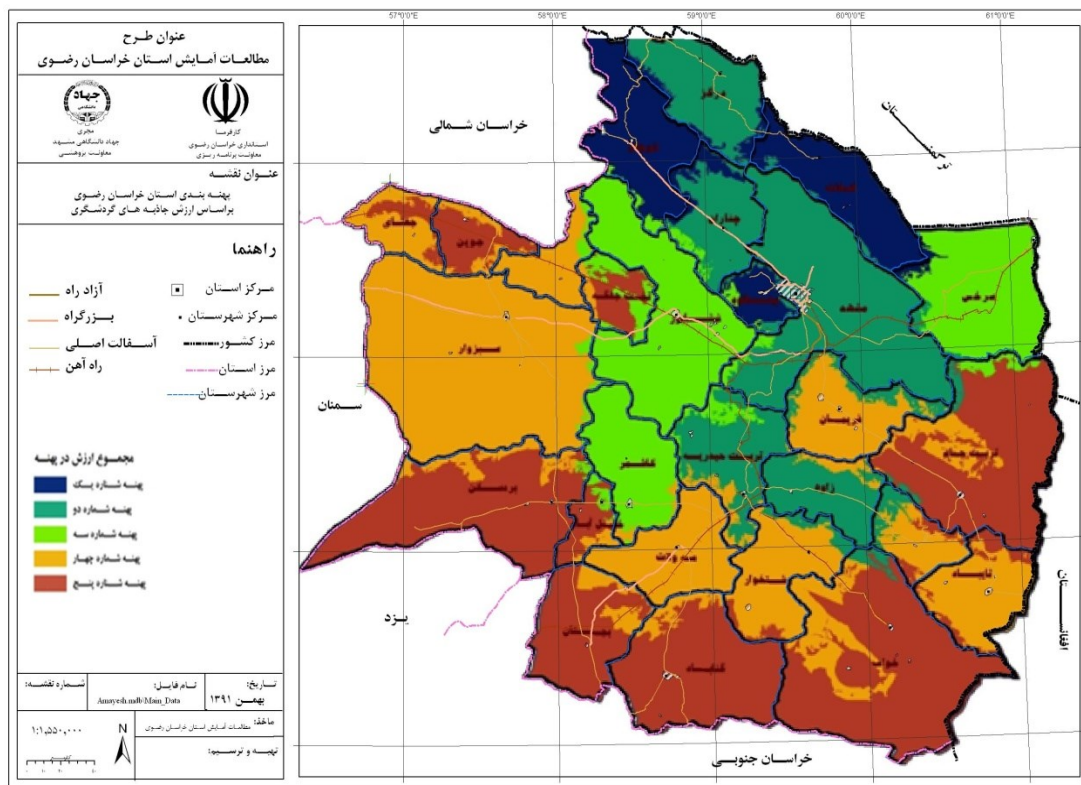
- بخش گردشگری

- تعداد گردشگر داخلی وارد شده به استان سالانه ۲۵ میلیون نفر
 - تعداد گردشگران خارجی به استان در سال ۱۳۹۰، ۲۶۸۶۵۵ نفر که ۸،۱ درصد کل گردشگران خارجی به کشور
 - تعداد جاذبه های گردشگری استان ۴۸۰ نقطه (طبیعی، تاریخی و مذهبی)
 - از دیگر جاذبه های گردشگری موجود در استان مناطق تحت حفاظت محیط زیست: کل پارک های ملی ۴۹۵۴۰ هکتار، مناطق حفاظت شده ۲۲۱۸۵۳ هکتار، پناهگاه های حیات وحش ۱۱۹۳۰۰ هکتار، منطقه شکار ممنوع ۴۴۶/۶ هکتار و مناطق شکار ممنوع پیشنهادی ۷۰۶۵۰۰ هکتار
 - تعداد ۴ مراکز اطلاع رسانی گردشگری استان در ورودی شهرهای قوچان، نیشابور، تربت حیدریه، و مشهد
 - تعداد واحدهای پذیرایی بین راهی در استان در سال ۱۳۹۰، معادل ۱۱۰ واحد می باشد که از این تعداد، بیشترین واحدها به ترتیب در شهرستان های تربت حیدریه با ۲۸ واحد (۲۵/۴ درصد)، سبزوار با ۲۰ واحد (۱۸/۲ درصد)، مشهد با ۱۷ واحد (۱۵/۴ درصد) و نیشابور با ۱۱ واحد (۱۱/۸ درصد) قرار دارند. ۳۰ درصد دیگر نقط در سایر شهرستان های استان قرار دارد.
- پهنه های هم ارزش براساس شاخصهای مختلف گردشگری (انواع و تعداد جاذبه، زیرساختها و ..):
- پهنه اول:** گردشگری استان شامل شهرستان های بینالود، قوچان، کلات (مناطق بسیار خوب)
- پهنه دوم:** مشهد، چناران، درگز، تربت حیدریه، زاوله (مناطق خوب)

پهنه سوم: نیشابور، کاشمر و سرخس (مناطق متوسط)

پهنه چهارم: شهرستان‌های سبزوار، فریمان، تربت جام، تایباد، رشتخوار و مه ولات (مناطق ضعیف)

و در نهایت پهنه پنجم: بردسکن، جوین، جغتای، گناباد، بجستان، خواف و بخش‌هایی از تربت جام (مناطق خیلی ضعیف).

نقشه (۴): پهنه بندی براساس ارزش جاذبه‌های موجود در استان

۱-۶- ویژگی‌های آموزش عمومی و عالی

سال ۱۳۹۰ میزان باسوادی در استان ۸۶,۳ درصد بوده که حاکی از روند افزایشی میزان باسوادی در سطح استان است. این میزان ۱,۵۵ درصد از میانگین کشوری بالاتر است و استان مقام هشتم باسوادی کشور را دارد.

بررسی آمار تعداد فارغ التحصیلان دوره های تحصیلی اداره کل آموزش و پرورش استان نشان دهنده روند کاهشی تعداد فارغ التحصیلان دوره ابتدایی، راهنمایی و متوسطه روزانه و در مقابل افزایش تعداد فارغ التحصیلان دوره های شبانه طی دوره های آماری ۸۷-۱۳۸۶ تا ۹۱-۱۳۹۰ است.

در سال ۹۱-۱۳۹۰ نسبت دانش آموز به کلاس در دوره ابتدایی ۲۱,۵ و نسبت دانش آموز به معلم ۲۲,۴ می باشد. در مقطع راهنمایی شاخصهای مذکور به ترتیب ۲۲,۶ و ۱۸,۷، در مقطع متوسطه به ترتیب ۲۰,۸ و ۱۷,۵ بوده است.

سرانه فضای آموزشی در استان خراسان رضوی ۴,۶۹ متر مربع می باشد که بر اساس سند تحول بنیادی آموزش و پرورش باید به ۹ مترمربع برسد.

بر اساس آمار رسمی مرکز آمار ایران، استان خراسان رضوی در سال ۱۳۹۰ دارای ۱۴۶ مؤسسه آموزش عالی بوده است. گرایش غالب ادامه تحصیل در دانشگاههای دولتی استان به ترتیب با رشته علوم انسانی، فنی و مهندسی، هنر، علوم پایه، کشاورزی و دامپزشکی و نهایتاً علوم پزشکی است و در دانشگاههای آزاد استان به ترتیب با رشته های فنی و مهندسی، علوم انسانی، علوم پایه، پزشکی، هنر و نهایتاً رشته کشاورزی و دامپزشکی است.

بالترین درصد رشد سالانه تعداد دانشجوی پذیرفته شده در دانشگاههای دولتی استان متعلق به مقاطع کارشناسی ارشد و کارشناسی به ترتیب با رشد سالانه ۵۳ و ۴۴,۷ درصد و در دانشگاههای آزاد استان نیز متعلق به مقطع کارشناسی ارشد و دکتری تخصصی به ترتیب با درصد رشد ۳۰,۳ و ۲۶,۹ است. بنابراین بررسی روند پذیرش دانشجو در دانشگاههای آزاد و دولتی استان حاکی افزایش ظرفیت پذیرش در دوره های تحصیلات تکمیلی و کاهش آن در مقاطع کاردانی و کارشناسی است.

سهم دانشجویان تحصیلات تکمیلی (دولتی و آزاد) به کل دانشجویان استان ۱۱,۲ درصد است. ۴۵/۲۱ درصد از مجموع کل مؤسسات آموزشی استان در شهرستان مشهد متمرکز شده است. شهرستان های نیشابور با ۱۰/۲۷ درصد و سبزوار با ۷/۵۳ درصد در رتبه های بعدی قرار گرفته اند. به طور کلی می توان چنین اظهار داشت که در سطح استان شاهد تمرکز شدید مراکز آموزش عالی در مرکز استان می باشیم که این وضعیت تابعی از عامل تمرکز جمعیت و سایر خدمات برتر در این محدوده است.

۱-۷- نتیجه گیری:

در بررسی و ارزیابی فوق آنچه با تاکید بر بحث مدیریت منابع آب به وضوح چشم نوازی می کند عدم توازن و تناسب بین تخصیص منابع آب به کشاورزی و سهم بخش کشاورزی در تولید و اشتغال است به طوری که سهم بخش کشاورزی از برداشت آب استان در حدود ۸۶ درصد و سهم این بخش از اشتغال به میزان ۲۱ درصد و سهم بخش کشاورزی از تولید ناخالص داخلی استان حدود ۱۲ است.

این مهم در کلان شهر مشهد تشدید شده به نحوی که بخش کشاورزی سهم بسیار پایین تری از اشتغال و تولید ناخالص شهر را دارد.

لذا به نظر می رسد بخش عمده کاهش برداشت آب در استان خراسان رضوی باید توسط بخش کشاورزی به عنوان بخشی که بیشترین مصرف را داراست، محقق گردد، اما باید توجه داشت که سهم هزینه ناشی از این کاهش برداشت به تنهایی توسط بخش کشاورزی قابل تامین نبوده و باید بخشهای دیگری تولیدی، خدماتی و محیط زیستی باید در تامین هزینه ناشی از این کاهش برداشت مشارکت کنند به نحوی که در نهایت منجر به کاهش برداشت آب توسط بخش کشاورزی شود. آب بایستی ابزاری برای توسعه جامعه و برقراری آرامش در نظر گرفته شود. آب مقوله ای فرابخشی است و

می‌تواند گرایش‌های متعارض را ادغام کند و تسهیل‌کننده دستیابی به اجماع باشد. از این‌رو برای تلفیق تمامی ویژگی‌های فیزیکی، سیاسی و اقتصادی یک منطقه، فرایندی مبتنی بر همکاری در سطح منطقه ضروری است. مدیریت فرانهادی آب در طرح همیاران هم دقیقاً با تمرکز بر همین محتوا تولید و ارایه شده است. لازم بذکر است برای انجام برنامه عملیاتی مرتبط با کاهش برداشت آب و تغییر سهم اشتغال کشاورزی و کاهش یطح اراضی کشاورزی دو موضوع مهم باید مدنظر قرار گیرد:

ت) تامین منابع مالی مورد نیاز برای حذف چاههای غیرمجاز، حذف اضافه برداشت و خرید سهم پروانه های کشاورزی به تناسب زمان صدور پروانه ها؛ لازم بذکر است برای تامین منابع مذکور پیشنهادات زیر می تواند مدنظر قرارگیرد:

- ۳-۱- تاسیس صندوق تامین منابع مالی مدیریت آب استان با هدف پرداخت سهم هریک از بخشهای مصرف آب در استان برای رسیدن به سطح ۷۵٪ برداشت آب تجدیدپذیر، چگونگی تاسیس و قوانین مالی مرتبط تهیه و تدوین خواهد شد،
- ۳-۲- استفاده از مشارکت عمومی و گسترده مردم برای کاهش سطح خسارات زیست محیطی سکونت گاهی به ویژه با تعیین یطح عوارض زیست محیطی سکونت گاهها،
- ۳-۳- استفاده از منابع مالی صندوق ذخیره ارزی،
- ۳-۴- استفاده از سرمایه گذاری بخش خصوصی داخل و خارج کشور برای استفاده از ظرفیتهای معادن، صنعت، خدمات و ... که صدور پروانه های آنها در اختیار دولت است،
- ۳-۵- و ...

- ۴- تغییر رویکرد اشتغال استان با تغییر از سیاست محوری توسعه کمی کشاورزی استان به توسعه کیفی کشاورزی استان و نیز خدمت گیری شاغلین آزاده شده از بخش کشاورزی در دیگر بخشهای توسعه استان. برای انجام این مهم باید راهبرد مشخص و برنامه مناسب و متوازی تهیه و تدوین شده، که بعد ارایه خواهد شد.
- لازم به ذکر است که در اتاق فکر خراسان رضوی راهبردهای کلان ذیل بخش آب و کشاورزی که با هدف فوق همراستا بوده به شرح زیر ارایه شده است:

اولویت	سیاست های کلان ذیل هر راهبرد	متوسط اثر	متوسط اجرا	امتیاز
۱	آموزش، توانمندسازی و فرهنگسازی گرداران (تشکلهای آب بران و مسئولین)	۷,۷۸	۶,۷۰	۵۲,۰۹
۲	فرهنگ سازی (آموزش) به منظور رعایت الگوی بهینه مصرف آب درمصارف مختلف (بویژه کشاورزان)	۷,۹۵	۶,۲۳	۴۹,۴۹
۳	آموزش مطالب مرتبط با مصرف بهینه آب و مباحث آلودگی در سطوح مختلف تحصیلی	۷,۴۱	۶,۶۷	۴۹,۴۰
۴	آموزش و فرهنگ سازی عمومی (در پیشگیری از اسراف و آلودگی) (تبلیغ و ترویج)	۷,۲۸	۶,۷۷	۴۹,۲۹
۵	تشکیل شورای آب در محدوده حوضه‌های آبریز/ شهرستان/ استان با مشارکت گرداران	۷,۶۰	۶,۴۸	۴۹,۲۱
۶	ارتقاء توان آینده پژوهی (ایجاد اتاق فکر آب حوضه)	۷,۲۳	۶,۸۰	۴۹,۱۳
۷	ارتقاء ابزار و تجهیزات داده برداری (شناسایی نیازهای مدیریتی و تصمیم گیری در گام اول ارتقاء و نیز بر اساس دانش روز و تجربیات سایر کشورها)	۷,۳۱	۶,۵۸	۴۸,۰۵
۸	افزایش منابع آب از طریق تأمین آب از خارج از حوضه، عملیات تعادل بخشی، آبخیزداری، آبخوان داری، استفاده از روش‌های نوین، ، آب مجازی ...	۷,۲۷	۶,۵۰	۴۷,۸۹
۹	آموزش گرداران اصلی (کنشگران کلیدی: مسئولین، صنوف، ...) و تصمیم سازان برای درک عواقب رفتار سوء با منابع آب (تصمیم سازان : لقمه جمعه، ...)	۷,۵۴	۶,۳۳	۴۷,۷۴
۱۰	توانمندسازی تصمیم‌گیران و مدیران و کارکنان با افزایش مستمر دانش و مهارت	۷,۳۵	۶,۴۸	۴۷,۵۹
۱۱	انتصاب مدیران (مرتبط با مسائل آب) با رعایت تخصص و آیین نامه مربوطه و آشنایی به حوضه آبریز	۷,۸۰	۶,۰۸	۴۷,۳۹
۱۲	یکپارچه سازی ساختار جمع آوری و پردازش داده ها و فراوری اطلاعات (تجمیع سازمان ها)	۷,۵۹	۶,۲۱	۴۷,۱۰
۱۳	اصلاح نظام قیمت گذاری آب (تعیین تعرفه ها متناسب با منابع خشکسالی ها) و مصارف) به منظور معقول نمودن مصارف	۷,۷۰	۶,۱۰	۴۶,۹۷
۱۴	پایش کمی منابع و مصارف آب و محاسبه بیابان آب (زمان واقعی: مثلا گام ماهانه)	۷,۵۰	۶,۳۵	۴۶,۸۸
۱۵	شناسایی و مشکل کردن تدریجی گرداران: از انجمن آب-بران برای هر نقطه برداشت، تا سندیکای آبران در سطح حوضه آبریز	۷,۴۰	۶,۳۰	۴۶,۶۲
۱۶	ارتقاء امکانات و سیستم داده پردازی و هوشمند سازی آنها (بر اساس دانش روز و تجربیات سایر کشورها - قبل انتقال به سیاست های اجرایی)	۷,۰۰	۶,۵۵	۴۵,۸۵
۱۷	اعمال سیاستهای حمایتی و تشویقی در جهت مصرف بهینه آب درکلیه بخش ها	۷,۴۵	۶,۱۵	۴۵,۸۲
۱۸	انتشار مستمر یافته ها به منظور اطلاع رسانی	۷,۲۱	۶,۳۴	۴۵,۷۳
۱۹	ایجاد سیستم اطلاعات مدیریتی و ارزیابی (استانداردها، شاخص ها، دوره پایش، متغیرها، ... بر اساس دانش روز)	۷,۴۹	۶,۱۰	۴۵,۶۹
۲۰	ایجاد برنامه‌های آموزش «مدیریت آب» (پودمانی، دانشگاهی) متناسب با نیازهای آتی (با تأکید بر میانی کاربردی مدیریت)	۶,۸۰	۶,۵۸	۴۴,۷۱
۲۱	حمایت از ایجاد شکل های مردمی مرتبط با راهبرد (دلبستگی به آب و جلوگیری از آلودگی)	۷,۲۵	۶,۰۸	۴۴,۶۵
۲۲	فرهنگ سازی برای مصرف کارآمد آب و پساب	۷,۵۸	۵,۸۳	۴۴,۱۲
۲۳	پایش کیفی منابع آب و پساب ها	۷,۲۵	۶,۰۵	۴۳,۸۶
۲۴	تأمین امنیت سرمایه گذاری (و کاهش ریسکهای) به منظور جذب سرمایه گذاران غیر دولتی	۷,۴۶	۵,۸۵	۴۳,۶۵
۲۵	تحقیق و برآورد نیازهای اولیه (واجب) در مصارف مختلف (بویژه شهری) با توجه به فرهنگ و اقلیم محلی: به منظور تعیین عادلانه قیمت آب	۷,۱۸	۶,۰۸	۴۳,۶۳
۲۶	تحقیق و برآورد کشتش قیمت ها برای مصارف مختلف (برای تعرفه گذاری)	۷,۳۰	۵,۹۳	۴۳,۲۵
۲۷	تعیین تعرفه آلودگی به منظور معقول نمودن تخلیه آلاینده ها	۷,۶۳	۵,۶۵	۴۳,۰۸

همچنین در طرح آمایش خراسان رضوی تا حدودی راهبردهای توسعه استان ارایه شده است که بر برخی از راهبردهای مذکور با هدف فوق همراستایی دارد لذا خلاصه راهبردهای ارایه شده در طرح آمایش خراسان رضوی در ذیل آمده است:

جدول (۲): راهبردهای پابرجا به تفکیک محورها

محور	راهبردهای پابرجا
محور تولید	۱. توسعه بخش صنعت و معدن (بر مبنای ظرفیت، استعداد، مزیت های نسبی و عملکرد ملی و بین المللی) ۲. ارتقا بهره وری تولید ۳. تسهیل تجارت با کشورهای همجوار و ایجاد بازارهای هدف جدید ۴. توسعه صنایع تبدیلی کشاورزی با رویکرد سهولت دسترسی به بازارهای هدف ۵. تشویق سرمایه گذاری خارجی ۶. ایجاد و توسعه خوشه‌های کشاورزی ۷. تعیین الگوی کشت متناسب با مزیت نسبی و قابلیت های تولید منطقه ۸. انتقال فعالیت های کشاورزی به خدمات و صنعت در مناطق بحرانی آب ۹. جهت گیری به سمت کشت یکپارچه
محور ارتباطات	۱. بستر سازی برای توسعه فناوری اطلاعات جهت کارآمد کردن خدمات دولتی و سایر بنگاهها در راستای توسعه نقش های جدید استان در تعاملات ملی و بین المللی ۲. توسعه منابع انسانی به عنوان اولویت راهبردی توسعه I.C.T در راستای ایجاد اشتغال ارزش افزا ۳. ایجاد و توسعه شبکه ملی اطلاعات و مراکز داده داخلی امن و پایدار با پهنای باند مناسب ۴. تقویت و توزیع ظرفیت های پستی و مخابراتی در استان متناسب با افزایش جمعیت و فعالیت

۵.افزایش ارائه خدمات مخابراتی استان در هر سه بخش موبایل، دیتا و ثابت از طریق بخش خصوصی و استفاده از تکنولوژی های جدید دیجیتالی ۶.توسعه کاربری های اطلاعات و ارتباطات و توسعه منطقه ای و روستایی برای حصول به توسعه دانایی محور و استفاده از این فناوری به عنوان ابزاری برای تمرکز زدایی از کلانشهر مشهد و شهرهای بزرگ استان ۷.کاهش امواج مخاطره آمیز در جهت کاهش کانون های بیماری های خاص از طریق دکل های مخابراتی	
۱.ارتقاء کارآیی کریدورهای بین المللی (عبور از کشور) جهت افزایش توان رقابت پذیری با شبکه های رقیب ۲.ایجاد ظرفیت برای افزایش میزان ترانزیت بار و مسافر در راستای افزایش سهم استان از تجارت بین المللی و استفاده از موقعیت ممتاز جغرافیایی استان ۳.افزایش سهم آزادراه ها و بزرگراههای استان ۴.افزایش تراکم راه ها در مناطق شرقی در راستای از بن بست خارج کردن مناطق حاشیه ای ۵.توسعه هماهنگ شبکه ریلی همگام با افزایش ناوگان با اولویت شبکه راه آهن برقی توام با کاهش زمان سفر ۶.پیگیری توسعه همه جانبه ایستگاه راه آهن سرخس بعنوان بزرگترین ایستگاه مرزی ریلی راه آهن کشور ۷.رعایت توسعه مبتنی بر دانایی ۸.مدیریت یکپارچه بخش حمل و نقل ۹.استفاده از فناوری های نوین در راستای افزایش ایمنی، صرفه جویی در مصرف سوخت، سازگاری با محیط زیست و افزایش سرعت جابجایی و در نهایت کاهش زمان و هزینه سفر ۱۰.تسهیل تجارت، رقابت پذیر کردن فعالیتهای حمل و نقل با توجه به مزیت های نسبی در زنجیره عرضه و خدمات ترابری منطقه ای و بین المللی ۱۱.ایجاد و توسعه حمل و نقل سریع و ارزان ۱۲.احداث، بهره برداری و نگهداری بهینه راهها و تاسیسات حمل و نقل ۱۳.بهبود جایگاه حمل و نقل هوایی در سطح استان، کشور، منطقه و بین الملل ۱۴.تقویت حمل و نقل بار و مسافر ریلی	محور حمل و نقل

ادامه جدول (۲): راهبردهای پابرجا به تفکیک محورها

محور	راهبردهای پابرجا
محور انرژی	۱. گسترش اکتشاف گاز و شناخت کامل منابع استان به عنوان پشتوانه تولید ۲. افزایش ظرفیت تولید گاز متناسب با حجم ذخایر استان به منظور تامین مصرف داخلی و صادرات و حداکثر جایگزینی با فرآورده‌های نفتی ۳. پایدارسازی فرآیند توسعه، بهره برداری بهینه و توزیع منابع گازی ۴. استفاده از منابع گازی در راستای توسعه فعالیتهای صنعتی مبتنی بر تقویت صنایع بالا دستی و پایین دستی گاز و تکمیل زنجیره های تولید، با تأکید بر اولویت بهره برداری از میادین مشترک ۵. کاهش انتشار گازهای کربنی ۶. اصلاح الگوی مصرف و بهینه سازی مصرف انرژی در دو حوزه عرضه و تقاضای انرژی ۷. توسعه انرژی های تجدید پذیر در استان
محور نظام سکونتگاهی	۱. تقویت شبکه های ارتباطی درون استانی در راستای تقویت استخوان بندی سازمان فضایی و مراکز جمعیتی و فعالیتی استان ۲. تقویت جایگاه بین المللی شهر مشهد ۳. ارتقای کمی و کیفی محیط کالبدی نقاط شهری و روستایی ۴. کاهش جمعیت حاشیه نشین ۵. مدیریت جامع شهری و روستایی ۶. رونق فناوریهای نوین و IT در سکونتگاههای شهری و روستایی ۷. کاهش نقش مشهد در نظام سلسله مراتبی استان ۸. توجه به شبکه بازار و بازاریابی محلی و تحکیم با شبکه بازار ملی و جهانی ۹. بهره برداری از ظرفیتهای محیط طبیعی در خصوص حفظ جمعیت ۱۰. خصوصی سازی و سرمایه گذاری ۱۱. تقویت تعاملات شبکه شهری و روستایی ۱۲. جلوگیری از حاشیه ای شدن بیشتر نواحی کمتر توسعه یافته ۱۳. تجهیز مراکز روستایی کانونی فشرده، مجتمع و نزدیک به هم به عنوان بستر توسعه محلی
محور منابع طبیعی و محیط زیست	۱. فرهنگ سازی مصرف بهینه آب ۲. بسترسازی مناسب برای اعمال سیاست های تنظیم شده جهت ارتقاء بهره وری در مصارف آب ۳. حفاظت از پایداری کمی منابع آب از طریق پایش منابع و کنترل برداشت ها ۴. حفاظت از پایداری کیفی منابع آب از طریق پایش بار آلودگی و کنترل آن ۵. تعادل بخشی دشتهای با بیلان منفی و کیفیت نامناسب آب استان ۶. بهره برداری مطلوب و پایدار از آبهای سطحی و زیرزمینی استان ۷. اصلاح و جایگزینی مدیریت تقاضا به جای مدیریت عرضه آب ۸. تحقق خودکفایی و خود اتکایی مالی و جلب مشارکت بیشتر بخش خصوصی در واحدهای آب و فاضلاب ۹. ساماندهی نظامهای بهره برداری از منابع آب از طریق انتقال مدیریت به گرداران ۱۰. اتخاذ نگرش فرابخشی در مدیریت آب و ایجاد هماهنگی و تعامل بین دستگاههای اجرایی ۱۱. ظرفیت سازی و تربیت نیروی انسانی و ارتباط و هماهنگی با مؤسسات دانشگاهی و تحقیقاتی ملی/ بین المللی و سازمانهای غیردولتی ۱۲. حفاظت و احیاء منابع طبیعی ۱۳. حفاظت و احیاء تنوع زیستی ۱۴. کاهش و کنترل آلاینده های زیست محیطی ۱۵. توانمند سازی ساختار مدیریت منابع طبیعی و محیط زیستی متناسب با وظایف محوله و ارتقای شاخصهای زیستی

ادامه جدول (۲): راهبردهای پابرجا به تفکیک محورها

محور	راهبردهای پابرجا
محور منابع طبیعی و محیط زیست	۱۶. اشاعه فرهنگ و اخلاق محیط زیستی ۱۷. ارتقاء جایگاه منابع طبیعی و محیط زیست و قوانین و مقررات و ضوابط زیست محیطی ملی و بین المللی
محور نظام تصمیم گیری	۱. ارتقا کیفیت سیستم منطقه‌ای نوآوری در استان ۲. پیاده سازی و ارتقا زیر ساختهای دولت الکترونیک ۳. ارتقا کارایی حقوق مالکیت معنوی ۴. مدیریت منابع انسانی یکپارچه سازمانها در استان ۵. ارتقا هماهنگی بین مدیریت سطح استانی آمایش مناطق و سطح ملی ۶. ترویج نگرش سیستمی و کل گرایانه در سازمانهای متولی تصمیم گیری در استان ۷. تقویت فرهنگ مثبت کار و اخلاق حرفه ای در کارکنان مجموعه‌های تصمیم گیرنده در استان ۸. رفع و یا تسهیل قوانین محدود کننده و زائد در نظام تصمیم گیری ۹. مقابله با فساد اداری ۱۰. ارتقا زیرساخت‌های لازم جهت پیوستن به سازمان تجارت جهانی (WTO) ۱۱. پیاده سازی قوانین موثر اصل ۴۴ در راستای خصوصی سازی و کاهش انحصارات ۱۲. ارتقا بهره‌وری سازمانی ۱۳. ایجاد انگیزه در کارکنان و سرمایه گذاران ۱۴. ارتقا رفاه اجتماعی و کیفیت زندگی ساکنین ۱۵. ترویج فرهنگ حاکمیت قانون در کشور و همچنین ۱۶. ایجاد فرهنگ نزاکت سیاسی در میان مدیران با گرایشات مختلف و جلوگیری از انتصابات و جابجایی‌های مکرر
محور گردشگری	۱. توسعه انواع تسهیلات و خدمات عمومی گردشگری (زیارتی و غیرزیارتی) متناسب با استانداردها ۲. هماهنگ سازی اقدامات اجرایی بخش های دخیل در زنجیره تامین و عرضه خدمات گردشگری ۳. ایجاد و بهبود انواع زیرساختهای گردشگری ۴. توجه به گردشگری غیرزیارتی همگام با گردشگری زیارتی
محور اجتماعی و فرهنگی	۱. افزایش سرمایه اجتماعی ۲. تعارض زدایی از پیام‌های فرهنگی ۳. افزایش احساس عدالت، تقویت همبستگی اجتماعی و هویت ملی ۴. افزایش احساس امنیت ۵. ارائه حمایت های حقوقی و مشاوره ۶. پیشگیری از آسیب های اجتماعی ۷. تقویت فرهنگ مثبت کار ۸. اصلاح ساختار نیروی انسانی ۹. تقویت راست گویی و صداقت ۱۰. تقویت تولیدات فرهنگی داخلی ۱۱. پیگیری استراتژی تقریب مذاهب در استان ۱۲. تقویت انجمن های مردمی ۱۳. افزایش تعاملات علمی - فرهنگی با کشورهای منطقه به ویژه کشورهای فارسی زبان